

FACTORII DEZVOLTĂRII PSIHICE

- **Ereditatea**
- **Mediul**
- **Educația**

- Problematika gradului de implicare a patrimoniului genetic și, respectiv a influențelor de mediu în dezvoltarea personalității umane a fost disputată din timpuri străvechi. S-a exagerat fie rolul factorului ereditar, fie rolul mediului și al educației în devenirea ființei umane.
- Modelul organicist (activ) a exagerat rolul factorilor ereditari în dezvoltarea psihică. De exemplu, Francisc Galton a arătat în lucrarea sa „Hereditary Genius, apărută în 1869, că superioritățile sau inferioritățile individuale au caracter ereditar. Teoria evoluționistă a lui Charles Darwin (1859) a evidențiat baza biologică a dezvoltării. Un alt exemplu în această direcție îl constituie concepția filozofului francez, Jean Jaques Rousseau, potrivit căreia factorul ereditar ar avea o influență majoră în devenirea personalității umane. Astfel, J. J. Rousseau consideră ființa umană ca fiind *bună de la natură*, iar direcția dezvoltării sale ar fi una pozitivă, dacă oamenii nu ar fi corupți de societate.
- Modelul mecanicist (reactiv) subliniază importanța factorilor de mediu în dezvoltarea umană. De exemplu, conform filozofului englez, John Locke dezvoltarea umană este rezultatul reacțiilor la stimulările din mediu.

John Locke compară copilul cu o „tabula rasa” (tablă goală) pe care societatea scrie.

Behavioriștii J. Watson și B.F. Skinner consideră că stimulările exterioare din partea mediului sunt decisive pentru dezvoltarea oamenilor indiferent de zestrea lor ereditară.

- Modelul interacționist arată că atât ereditatea, cât și mediul influențează dezvoltarea și, mai mult decât atât, cea mai importantă este interacțiunea dintre aceste două categorii de factori.

O dovadă a rolului acestei interacțiuni o reprezintă dezvoltarea motorie postnatală. Studiile au arătat că exercițiul și stimularea pot accelera dezvoltarea comportamentului motor între anumite limite.

Un alt exemplu al interacțiunii dintre caracteristicile determinate genetic și experiențele oferite de mediu îl constituie dezvoltarea vorbirii. Deși copiii sunt înzestrați la naștere cu capacitatea de a învăța limbajul articulat, aceștia nu vor putea învăța să vorbească decât în momentul în care ating un anumit nivel de dezvoltare neurologică (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem, 2002, p. 85). Copiii care sunt stimulați de către părinți să vorbească, vor rosti mai devreme primele cuvinte în comparație cu cei care nu sunt implicați de către părinți în interacțiuni verbale.

Ereditatea

- este proprietatea organismelor vii de a transmite urmașilor caracteristicile pe care le-a dobândit de-a lungul filogenezei (Crețu, 2009, p. 17).

„Ereditatea reprezintă o premisă naturală a dezvoltării, un ansamblu de predispoziții, potențialități și nu o transcriere a însușirilor părinților,, (Stănescu, 2008, p.24).

- prin intermediul codului genetic (ADN și ARN) se transmit caracteristicile structurale și funcționale ale speciei respective de la antecesorii la succesori.

Genotipul – reprezintă cantitatea de informație stocată în celulă și aflată în stare latentă, fără să fi cunoscut încă influența mediului.

Fenotipul – este rezultatul interacțiunii dintre genotip și mediu (prin multiplele sale influențe).

Ereditatea este o premisă cu o logică probabilistică, care poate oferi individului o șansă (când este normal configurată) sau o neșansă (dacă este tarată) (Munteanu, 1998, p. 25 apud. M. L. Iacob, 1994).

- La om zestrea ereditară se manifestă predominant în determinarea unor trăsături generale cum ar fi (Bonchiș, 2002, p. 369):
  - structura anatomo-fiziologică a organismului;
  - stadiile de maturizare a acestuia;
  - poziția bipedă;
  - tipul de metabolism;
  - caracteristici ale activității nervoase superioare;
  - temperamentul;
  - dinamica corticală.
- Referitor la procesele psihice, ereditatea, precizează Prof. univ. dr. A. Munteanu (1998, p. 26), își pune amprenta în mod diferit asupra acestora. Astfel, s-a demonstrat că **schizofrenia** și **comportamentul agresiv** au importante premise ereditare.

De asemenea, cercetările au evidențiat rolul major al eredității în privința următoarelor aspecte:

- inteligența generală;
- abilitatea verbală și spațială;
- memoria;
- temperamentul;
- preferința pentru anumite alimente;
- deprinderea de a fuma;
- alcoolismul cronic;
- actul suicidal.

- Privitor la intrarea în funcție și manifestarea unor procese și funcții psihice trebuie precizat faptul că „există așa-numitele perioade sensibile care asigură cele mai bune condiții de declanșare a unor funcții sau de achiziționare a unor comportamente și abilități psihice. Ele se caracterizează prin receptivitate, reactivitate și sensibilități crescute la anumite categorii de stimulări externe sau interne și formarea ușoară, relativ rapidă și de nivel optim a diverselor componente ale psihicului uman” (Crețu, 2009, p. 18).
- Aportul eredității în ceea ce privește dezvoltarea psihică a fost evidențiat de cercetări care au studiat:
  - „copiii minune” - înzestrarea lor a fost pusă pe seama eredității, deoarece manifestau aptitudini pentru anumite domenii încă de la o vârstă fragedă, înainte să fi fost instruiți în acest sens;
  - familiile celebre, ca de exemplu familia Bach, în care talentul muzical era transmis din generație în generație;

- asemănările și deosebirile indivizilor care trăiesc în același mediu de viață, precum și în medii diferite (comparații între părinți și copii, între frați și surori, între gemenii monovitelini și bivitelini etc.).
- Baza genetică a inteligenței a fost dovedită de mai multe studii ale căror rezultate au arătat că cei mai înalți coeficienți de corelație se întâlnesc în cazul gemenilor monoziagoți indicând similaritatea nivelului de inteligență mai mult decât în oricare alt caz de rudenie. De asemenea, s-a demonstrat că gemenii monoziagoți crescuți separat au coeficienți de inteligență mai apropiați decât gemenii dizigoți crescuți împreună.

Totodată, cu cât gradul de rudenie este mai apropiat, cu atât coeficientul mediu de corelație a nivelului de inteligență este mai înalt. Se observă, de asemenea, creșterea coeficienților de corelație odată cu similaritatea condițiilor de mediu. (Birch, Hayward, 1999, p. 43)

- Ereditatea contribuie la dezvoltarea psihică umană prin intermediul predispozițiilor native, care au un caracter polivalent, în sensul că pe același fond înăscut se pot realiza în procesul educației profiluri psihologice diferite. (Bonchiș, 2002, p. 371)
- Ereditatea constituie „premise indispensabile a dezvoltării” (Munteanu, 1998, p.34). Trebuie precizat că ereditatea este condiția necesară, dar nu suficientă a dezvoltării deoarece predispozițiile native furnizate de programul ereditar sunt într-o stare latentă, iar activarea lor, aducerea lor la lumină nu se poate face fără influența mediului.

Mediul

- Mediul reprezintă „totalitatea stimulărilor pe care individul le primește din momentul concepției și până la moarte” (Anastasi, 1958, p. 64), fiind vorba de:
  - determinanți de ordin fizic (apă, aer, hrană, condiții de viață);
  - determinanți sociali (familie, școală, grup, vecinătate, mass-media, cultură).
- După F. Golu (2015, p. 25) mediul este definit ca „o totalitate a influențelor naturale și sociale, fizice și spirituale, directe și indirecte, organizate și neorganizate, care constituie cadrul în care se naște, trăiește și se dezvoltă copilul.”

- Totalitatea influențelor prenatale care se exercită asupra ființei umane în formare constituie factori de mediu interni ai dezvoltării umane.
- În dezvoltarea armonioasă a fătului, atât din punct de vedere fizic, cât și psihic, ambianța intrauterină are un rol important (alimentele pe care le consumă mama, medicamentele ingerate, tonusul psihologic al mamei, etc.)
- Mediul natural și mediul social reprezintă factorii externi ai dezvoltării umane. Dintre factorii de mediu natural amintim: clima, relieful, vegetația.

- orice persoană este mai mult sau mai puțin meteorosensibilă, ceea ce înseamnă că tonusul ei psihic este condiționat de aspectul însorit sau cenușiu al vremii, precizează A. Munteanu (1998, p. 38);

- temperatura influențează performanțele școlare ale elevilor: cel mai bun randament școlar intelectual se înregistrează la temperatura de 15-16 grade Celsius, iar elevii sunt mai disciplinați toamna și iarna (A. Munteanu, 1998, p. 38).

- condițiile geografice, climatice, mai ales, influențează metabolismul și alte aspecte funcționale ale organismului (Crețu, 2009, p. 23);
- regimul alimentar are importanță pentru dezvoltarea fizică generală, pentru activitatea cerebrală și influențează viața psihică în general (Crețu, 2009, p. 23).
- Ființa umană nu se poate dezvolta în afara mediului social constituit din totalitatea condițiilor sociale, economice, igienice, profesionale și culturale ale vieții. Un rol deosebit de important în cadrul condițiilor externe ale dezvoltării ce țin de mediul social îl are comunicarea verbală, deoarece dezvoltarea tuturor proceselor și capacităților psihice este condiționată de însușirea limbajului. De asemenea, sunt importante condițiile socio-comunicative și socio-afective, în special climatul afectiv în care crește copilul.
- O formă a mediului social, precizează F. Turcu și A. Turcu (1999, p. 40), o constituie mediul psihosocial format din totalitatea relațiilor interpersonale și care cuprinde relații de intercunoaștere (schimbul de informații între persoane), de intercomunicare (comunicare verbală) și afectiv-simpatetice (de exemplu, relațiile de afecțiune profesor-elev) între oameni.

- Întrucât influențele mediului sunt multiple și variate a fost introdus conceptul de **nișă de dezvoltare**, care se referă la totalitatea elementelor cu care copilul intră în relație la o vârstă dată. Prin intermediul nișei de dezvoltare poate fi explicată dezvoltarea psihică diferită a fraților care locuiesc împreună și chiar și a gemenilor. Pentru fiecare frate familia constituie un mediu relativ diferit.
- Nișa de dezvoltare poate fi analizată după următorii parametri (Crețu, 2009, p. 26-27):
  - obiectele și lucrurile accesibile copilului la diferite vârste;
  - răspunsurile și reacțiile anturajului la ceea ce spune și face copilul;
  - cerințele adulților privind gradul de manifestare a competențelor copiilor și nivelul performanțelor așteptate de la aceștia;
  - activitățile impuse, propuse sau îngăduite copiilor.

- Factorii de mediu acționează asupra individului fie în mod direct (alimentație, climă ș.a), fie în mod indirect (activități dominante, nivel de trai, grad de cultură și civilizație ș.a.).
- De-a lungul dezvoltării sale ontogenetice, copilul intră în interacțiune cu mai multe tipuri de influențe aparținând unor medii sociale diferite. Astfel, primul mediu cu care copilul intră în contact este familia; aceasta exercită un rol formativ deosebit de important cu consecințe care se vor răsfrânge asupra întregii vieți a individului. Părinții sunt primii care contribuie la socializarea timpurie a copilului și ar fi de dorit ca aceștia să acționeze ca modele pentru o conduită acceptabilă.
- „Socializarea este un concept folosit la descrierea și explicarea modului în care copiii dobândesc un comportament necesar adecvării lor la cultura și societatea din care fac parte. Este procesul prin care o persoană dobândește reguli de conduită, sisteme de credințe și atitudini ale unei societăți sau grup social”, astfel încât ea să poată funcționa în cadrul acesteia (Birch, 2000, p. 34).

- Pentru cei mai mulți copii educația în primii trei ani se desfășoară în cadrul familiei, dar sunt și copii care merg la creșă în perioada 1-3 ani. Apoi, copiii intră în mediul grădiniței, până la 6-7 ani, după care în mediul școlar, urmând apoi mediul profesional, cel al comunității din care fac parte, al țării, etc.
- În relațiile cu orice mediu copilul și adolescentul nu sunt doar factori pasivi care doar suportă influențele externe, ci, precizează T. Crețu (2009, p. 28), aceștia se manifestă activ selectând anumite influențe și reacționând la ele. Astfel, conform autoarei, există trei feluri de interacțiuni cu mediul:
  - **interacțiunea reactivă:** în funcție de particularitățile sale, copilul reacționează diferit la influențele mediului;
  - **interacțiunea evocativă:** trăsăturile de personalitate ale copiilor provoacă anumite răspunsuri din partea celorlalți;
  - **interacțiunea proactivă:** pe măsură ce copiii cresc, ei vor selecta acele situații și acele persoane cu care vor colabora și care se vor potrivi cel mai bine cu personalitatea lor.
- În cazul în care favorizează dezvoltarea, mediul reprezintă o șansă, dar dacă împiedică / blochează dezvoltarea printr-un climat insecurity și substimulativ, mediul constituie o frână în calea dezvoltării.

Educația

- Educația constituie liantul dintre potențialitatea existentă grație eredității și oferta de posibilități a mediului.
- Educația se definește ca fiind „un ansamblu de acțiuni și activități care integrează subiectul ca factor activ și care se desfășoară sistematic, unitar, organizat, având un conținut cu necesitate definit de societate, uzând de metode, procedee și mijloace adecvate și fiind condusă de factori competenți, special calificați” (Crețu, 2009, p. 30).
- Spre deosebire de mediu, educația acționează gradat, fundamentat științific, ținând cont de programul ereditar de creștere și maturizare.
- Educația are în vedere dezvoltarea maximă a potențialului ereditar mijlocind transformarea genotipului (moștenirea genetică) în fenotip.

- Educația îndeplinește un rol determinant, hotărâtor în dezvoltarea psihică făcând legătura între premisele naturale și influențele stimulative ale mediului. Prin intermediul acțiunilor educative copiii sunt sprijiniți să se descopere pe sine, să-și modeleze aptitudinile și caracterul, astfel încât să-și valorifice potențialul nativ.

Bibliografie

- Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J. (2002), Introducere în psihologie, București, Editura Tehnică
- Birch, A., Hayward, S. (1999), Diferențe interindividuale, București, Editura Tehnică
- Birch, A. (2000), Psihologia dezvoltării, București, Editura Tehnică
- Bonchiș, E. (coord.), (2002), Învățarea școlară: teorii, modele, condiții, factori, Oradea, Editura Universității Emanuel
- Crețu, T. (2009), Psihologia vârstelor, Iași, Editura Polirom
- Golu, F. (2015), Manual de psihologia dezvoltării. O abordare psihodinamică, Iași, Editura Polirom
- Munteanu, A. (1998), Psihologia copilului și a adolescentului, Timișoara, Editura Augusta
- Stănculescu, E., (2008), Psihologia educației. De la teorie la practică, București, Editura Universitară
- Turcu, F., Turcu, A. (1999), Fundamente al psihologiei școlare, București, Editura All.